

BÜROKRATLARIN ÇELİŞMELİ DURUMU

Bürokrat ve bürokrasi kelimelerinin anlamının tam açıldığı kavuşabilmesi için “bürokrat burjuvazi” deyimini üzerinde de kısaca durmayı yararlı görüyoruz. Mehmet Ali Aybar daha önce sözünü ettiğimiz kitabında bu deyimini kullanıyor. İdris Küçükömer de bürokratların “kapitalist sınıf içine dönüşmesi” yani burjuvaziye girmeleri üzerinde duruyor.

“Bürokratik burjuvazi” ve “bürokratik sermaye” deyimleri komünist ihtilâlden önceki Çin toplumunun sınıf yapısının tahlilinde kullanılmıştır. Mao-Çe-Tung’un yazdığına göre,⁽¹⁾ Çan-Kay-Şek ailesi diğer üç büyük aile ile birlikte ellerinde muazzam sermaye toplamışlardı (10 ila 20 milyar dolar tutarında). Bu “tekelci sermaye” idi ve “bütün memleket ekonomisinin can damarlarını tekellerinde tutuyorlardı.” Üstelik, “Bu tekelci sermaye, devlet kudretiyle birleşerek, tekelci devlet kapitalizmine dönüşmüştü.” Yine Mao’ya göre “Bu sermayeye Çin’de genellikle bürokratik sermaye denir. Bürokratik burjuvazi adı altında bilinen bu sınıf Çin’in büyük burjuvazisidir.” Görülüyor ki, bürokratik burjuvazinin sınıf oluşu bürokrat oluşundan değil, tekelci sermayeye sahip oluşundan geliyor ve “bürokratik” sıfatının kullanılışı, bu sınıfın devlet ile sıkı bağlantı kurup kendi çıkarları için kullanmasındandır.

Bizde, eski Çin toplumunda olduğu gibi, çok az elde toplanmış o derece muazzam tekelci sermaye yoktur. Bununla birlikte, o toplumun tahlilinde kullanılan terimin tam eşit anlamında olmasa da, bir yanıyla ona benzerlik gösteren bir anlamda bizde de bürokratik burjuvaziden söz edilebilir. Yönetimin üst kademelerinde olanlar, yetkilerini kötüye kullanıp “nüfuz ticareti” yaparak, şirketlere ortak olarak ve daha başka şekillerde mal mülk edinerek (örneğin, milli emlakı çok ucuza kapatıp büyük toprak, taşınmaz mallar, hatta üretim araçları sahibi olarak) burjuva veya büyük toprak sahipleri sınıfına girerler. Ama bunların burjuva, egemen sınıf mensubu olmaları “bürokrat” oluşlarından değil, mülkiyet sahibi olmalarındandır. Bu gibiler için yüksek kademe bürokrat olma, egemen sınıflara girmek için bir basamak, bir araç vazifesini görmüştür. Bu kişilerden ve meydana getirdikleri küçük gruptan bürokratik burjuvazi diye söz edilebilir⁽²⁾. Ama açıktır ki bu durum, hiç değilse Türkiye’de, bürokrasiyi bütünü ile bir sınıf sayıp öbür iki egemen sınıfla aynı safa koymak, veya, “bürokratlar” ve “bürokrat burjuvazi” terimlerini eş anlamda ve birini öbürüne ikame ederek kullanmak için yeterli bir gerekçe değildir.

İdris Küçükömer Düzenin Yabancılaşması adlı kitabında bürokratların, özellikle subay kadrolarının, üretim araçları sahibi olarak kapitalist sınıf içine dönüşmeleri eğilimini belirtiyor ve Ordu Yardımlaşma Kurumu üzerinde bu açıdan önemle duruyor. Bu kurumun, ordu kadrolarını bugünkü kapitalist düzene bütünleştirici ve imtiyazlı bir duruma getirici niteliğini biz de 1969 Milli Savunma bütçesi üzerindeki Meclis konuşmamızda eleştirmiştik. Egemen sınıflar, bürokratların vesayetinden kurtulup devleti doğrudan kontrolleri altına aldıkları zaman dahi, devlet işlerini

onların yarar ve hesabına yürütecek bir yöneticiler grubuna ihtiyaçları olduğundan ve günümüzün toplumlarında, hele egemen sınıfları nisbeten güçsüz az gelişmiş toplumlarında, en etkin silâhlarla donatılmış sürekli ordular politik hesaplarda mutlaka dikkate alınması gereken bir güç olduklarından, sivil-asker kadroların tatmini ve mevcut düzenle bütünleştirilmeleri çabaları vardır. Ama egemen sınıflar ve onların iktidarı AP sivil asker tabakanın yeniden güç kazanıp devlet aygıtını ele geçirmesinden ve toprak ağası-burjuva sınıflarını vesayetleri altına almasından endişe etmektedirler, bunun için de ayırımlar yaparak, bölük pörçük tatmin usullerini denemektedirler. Sonuç, büyük kitlenin huzursuzluğudur. Gerek asker, gerek sivil kesimde tatmin edilebilenler üst kademelerdir, büyük çoğunluk değil.

Bu tabakanın çelişkili durumu esas şu noktada toplanmaktadır: Devletin memuru, hizmetlisi, subayı oldukları ölçüde (devlette politik iktidarı seçimler yoluyla egemen sınıflar partisi elinde tuttuğundan) iktidarın bu sınıflar yararına, ezilen, sömürülen sınıflar zararına yürüttüğü, bugünkü bozuk düzeni ayakta tutmak politikasına ister istemez hizmet etmek durumundadırlar; en küçük, en imtiyazsız memur ve hizmetli dahi egemen sınıflar iktidarının uygulayıcı aygıtının bir ucudur, öte yandan, yukarıda sıraladığımız nedenlerle egemen sınıfların iktidarına karşı çıktığı, devlet aygıtına yeniden hâkim olmak için mücadele ettiği ölçüde de egemen sınıflarla çelişki halindedir. İkincisi, devlet aygıtını yürüten az çok özerk bir tabaka olarak farklılaştığı için kendine özgü, ikinci dereceden bazı sosyal değerler de oluşturmuştur. “Devletin yüksek menfaatini korumak”, “devlet haysiyeti”, “millî şeref ve vekâr” sivil-asker tabakanın değerleri arasındadır (Amerikan üslerine, ikili anlaşmalara, Nato’ya, Amerikan uzmanlarına, “nüfuz ticaretine”, görevi kötüye kullanma, rüşvet, iltimas, adam kayırma v.b. hallere rağmen). M. Soysal’ın belirttiği gibi, ⁽³⁾ bugünkü kapkaç düzeninin ve politikacılarının ülke kaynaklarını hesapsızca har vurup harman savurmasına, yabancı ve yerli çıkarıcılara peşkeş çekmesine, millî bağımsızlık ve şerefle hiç bir ölçüde bağdaştırılamıyacak bir politika izlemesine, bütün yozlaştırılma çabalarına rağmen bir noktada karşı çıkmaktadır bu tabaka.

Öte yandan, büyük merkezlerdeki küçük bir üst kesim istisna edilirse, bürokrat tabakanın ve subay kesimin büyük kitlesi hakları verilmiyen, gelişmiş toplumlardaki benzerleriyle kıyaslanmaya imkân vermeyecek kadar düşük bir yaşama seviyesinde, düpe düz geçim sıkıntısında bırakılan hoşnutsuz bir kitledir. Ve yalnız küçük memurlar değil. Büyük merkezler dışında hâkimi, savcısı, nüfus müdürü, posta müdürü, ordu komutanı hep hayatından şikâyetçidir, haklı olarak. “Burada hayat yok” en çok işitilen şikâyettir taşradaki memurlar arasında. Ülke kalkınmamış olduğu için, belli bir seviyede eğitim görmüş insanların uygar ihtiyaçlarını karşılayacak şartlar yoktur, Anadolu şehir ve kasabalarında kalabalık küçük memur kitlesinin durumu ise emekçi kitlelerinkine yakındır, şiddetli geçim sıkıntısı içindedirler. Bir de memur olmanın gerektirdiği giyim kuşam, bir ev düzeni tutturmak zorunluğunu da duyduklarından geçim sıkıntıları daha da şiddetlenmektedir. Bu itibarla da durumları çelişkilidir. Hem, yukarıda belirttiğimiz üzere, bugünkü düzeni ayakta tutan politikanın, uygulamaların yürütücüleri durumundadırlar, hem de bu düzenin baskısı altında ezilmiş, kalkınmış bir ülkede tabii hakları olacak nimetlerden yoksun bırakılmış, bu düzen tarafından geçim sıkıntısına düşürülmüş durumdadırlar.

Son olarak, önemli bir çelişki daha var. Bürokrat sınıf, iktidar politikasının ve bozuk düzeni ayakta tutan kanunların ve hükümet tasarruflarının uygulayıcısı olduğu ölçüde egemen sınıfların sömürdüğü sınıflar üzerinde baskı aracıdır ve işçi-emekçi sınıflara karşıttır, amma aynı egemen sınıflara kendi tabaka çıkarları ve değerleri bakımından, ve devlet aygıtına hâkim olmak, egemen sınıfların üstesinden gelmek için mücadele verdiği ölçüde de, aynı egemen sınıflara karşı ekonomik çıkar ve politik iktidar mücadelesi veren işçi-emekçi sınıflarla benzer paraleldedir. Ayrıca bürokrat tabakanın, Osmanlı devlet geleneğinden sürüp gelen, tepeden inmece, halkı hor gören, şekilperest, işleri kırtasiyeciliğe boğan davranış alışkanlıkları vardır. Halktan yana olanları bile çoklukla halkı, iyi niyetle ve onun yararına olarak, ama sert bir disiplinle yukarıdan yönetilecek cahil ve aciz bir kitle gibi görür. Bürokrat-halk çelişkisinin bir üçüncü yanı da şudur: Anadolunun küçük şehirlerinde, kasabalarında ve köylerinde halk kendisine yukarıdan bakan, resmî dairelere işi düştüğü zaman kendisini adam yerine koymıyan, bugün git yarın gel, işleri savsaklıyan bürokratları aynı zamanda iktisadi refah bakımından da çok üstün görür. Bir kez, günün belli saatlerinde, yazın kızgın güneşten, kışın soğuk ve yağmurdan korunmuş kapalı odalarda masa başında emir verip yazı yazmayı gerçek bir çalışma, emek harcaması saymaz, çünkü kendisinin çalışma saatleri belirsizdir ve tarlada, ya da dükkân veya atölyede tezgâh başında çalışma şartları çok ağırdır. “Ay otuz tıkr tıkr maaşımı alır” olmak da büyük bir imtiyazdır; köylü kentli emekçi halkın çoğunluğunun böyle bir garantisi yoktur; beş altı yüz lira, hele binler hanesinde bir gelir onun gözünde büyüktür. Asıl egemen sınıfların yüz binlik, milyonluk kazançları ve uzak merkezlerdeki lüks yaşantısı halkın bilgisinin ve tecrübesinin dışındadır. “Gâvurluk” saydığı yaşantı biçimlerini de bürokratlarda görür, egemen sınıfların israfla, zevkü-safalı yaşantısından habersizdir. “Milyon”un büyüklüğünü kavrayamaz, ama bir kaç yüzü ve bini kavrır. Bunun için halkoyu maaşlara zam ve memurlara tanınan imtiyazlar konusunda çok hassastır ve bunlara kızar.

Objektif durum böyle çelişkili olunca, izlenecek sosyalist politika ve taktik de tek yanlı ve yalın kat değil, çok yanlı olacaktır.

Bürokrasinin, egemen sınıflar iktidarına karşı verdikleri her mücadele hareketi, Anayasa’dan ve milli bağımsızlıktan yana her davranışı desteklenir; geçim sıkıntısı ve yaşama şartları bakımından talepleri hakeza. Ama sosyalist hareket ve örgüt kendi görüşünü ve eleştiri hakkını da muhafaza eder ve serbestçe kullanır. Halka tepeden bakma, baskı yapma, halkı horlama alışkanlıklarına ve davranışlarına ısrarla ve azimle karşı çıkar. Her somut durumda halkın hak ve özgürlüklerini bürokratik horlama ve baskı davranışlarına karşı cesaret ve azimle savunmak sosyalist örgütün elbette başta gelen görevi arasındadır. Fakat bu karşı çıkış, büyük toprak mülkiyeti ve komprador burjuva sınıflarına karşı çıkış gibi değildir. Bu sonunculara karşı çıkış mutlaktır, uzlaşma imkân ve ihtimali söz konusu değildir. Bürokrasinin olumsuz yanlarına, halka karşı düşen yanlarına karşı çıkış ve eleştiri ise aradaki tali çelişkiyi çözmek, aynı egemen sınıflara karşı farklı açılardan verdikleri mücadeleyi aynı paralele getirebilmek, arada işbirliği ve dayanışmayı sağlayabilmek amacıyla olmalıdır. Bürokrasi bir sınıf değil, bir tabaka olduğu için, şimdi verdiği mücadeleyi kazansa ve devlet aygıtının kontrolünü yeniden ele geçirse bile, hâkimiyetini

sürdürebilmek için mutlaka temel sınıflardan birine dayanmak zorunda olacaktır, izleyeceği politika ya yine burjuva ideolojisi çerçevesi içinde ve burjuvaziden yana olacaktır, ya da emekçi halk kitlelerinden yana. Bürokrasinin şimdi egemen sınıflara karşı verdiği mücadeleden yararlanarak onları toplumun temel sorunları, sınıf ilişkileri, ülkenin nasıl hızla kalkınabileceği, iktidarın Anayasa ve milli bağımsızlığa aykırı politikasının nasıl önlenebileceği konularında aydınlatmak, aydın yönetici tabaka olarak sorunlarının ancak işçi-emekçi sınıflar iktidarında ve ülkenin sosyalizm doğrultusunda kalkınmasında çözülebileceğini anlatmak, onları işçi-emekçi sınıfların mücadelesine kazanmaya çalışmak gerekir, ilericiğin laiklikten ve Batı-burjuva taklidi yaşantıdan ibaret olmadığı da böyle anlatılabilir ancak. “Bürokratlar sosyalist olsalar bile tepeden inmece, ceberut, halkı hor gören ve halka rağmen halkçılık gibi yalnız kendilerinin yapacakları bir sosyalizmden yana olurlar,” diye düşünüp bu çabayı göstermemek ve bürokratları toprak ağaları ve komprador burjuvazi gibi bir sınıf sayıp bir üçleme ile aynı şekil ve ölçüde karşıya almak peşin bir yargıyla hareket etmek olur, sekter bir davranış olur, işçi ve emekçi sınıfları yalnız, tecrit edilmiş durumda bırakmak olur. İşçi emekçi sınıflara yardımcı, müttefik güçler bulmak ve geliştirmek sosyalist eylemi yürütenlerin ihmal edemeyecekleri bir görevdir. Bu yardımcı veya müttefik güçler nereye kadar, ne ölçüde gelebilirse yararlıdır; Üstelik, Türkiye'nin bugünkü durumunda, bürokratlar gerçek sosyalizme asla kazanılamaz düşüncesi de yanlıştır. Cahil ve hor görülen halkın gerçekte anlayışlı, dinamik, becerikli bir politik güç olabileceğini cümle aleme ve bu arada bürokratlara ve öbür aydınlara göstermek ve isbatlamak da, (emekçileri sosyalist hareket ve örgüt içinde eğitip aktif, yönetici duruma getirerek) sosyalist partinin görevidir.

Öte yandan, işçi-emekçi sınıfları da toplumun temel yapısı, sınıf ilişkileri durumu ve bunun devlet aygıtı ve temsilcileri bürokratlarla bağlantıları konusunda eğitip aydınlatmak gerekir. Emekçi kitlelere kendilerini asıl horlayan, ezen, sömüren gücün, günlük hayatlarında karşılaştıkları bürokratlar değil, toprak ağası ve burjuva sınıfları olduğu, devlet aygıtının, memurlarının baskısının bundan doğduğu anlatılmalıdır. Sosyalist eğitim ve propaganda, yüzeydeki sorunları ve şikâyetleri oldukları gibi işliyerek değil, bu somut sorun ve şikâyetleri hareket noktaları olarak ele alıp bunların altında yatan temel sebeplere inilerek yapılabilir. Yoksa, yapılan eğitim sosyalist eğitim değildir, propaganda da öbür partilerin oy avcılığı propagandalarından farklı olmaz.

Bürokrat tabakayı şimdiden işçi-emekçi “sınıfların mücadelesine, sosyalizm dâvasına kazanmıya çalışmak için çok önemli bir başka gerekçe daha var. Yönetici tabakanın bürokratik niteliğini sürdürmesi ve hatta daha da güçlendirmesi ihtimali sosyalist rejimde de çözülmesi özel ve uzun çaba isteyen bir sorundur. “İşçi-emekçi sınıflar iktidara gelince şimdi burjuvazinin emrinde ve hizmetinde olan yönetici tabaka emekçi sınıfların hizmetinde ve emrinde olacaktır,” demek, sorunun çok basitleştirilmiş ve kolaylaştırılmış bir cevabıdır.

Pratikte işlerin o kadar kolay yürümediğini başka ülkelerin tecrübeleri göstermiştir. “Toplumun her kesim ve kademesinde halk yönetime katılacaktır, söz ve karar sahibi olacaktır,” demek de pratikte sorunu otomatik olarak çözmez. Tırnak içine aldığımız her iki yargı da doğrudur, ama temel ve genel doğrudur bunlar;

ama sosyalist iktidar meydana gelir gelmez kendiliğinden elde edilecek sonuçlar değildir. İşçi sınıfı iktidarında bürokrasi sorununun kolay çözüleceğini, devleti yönetme ve yürütme işlerini kapitalizmin çok kolaylaştırdığını, basit kayıt tutma ve denetim işlerine indirgediğini söyleyen Lenin bile yine de asgarî şart olarak okuma yazma ve aritmetiğin dört işlemini bilmeyi şart sayıyor (4). Türkiye’de sosyalist iktidar gerçekleştiği zaman ise, düzenden devralınan toplumda halkın çoğunluğu yine okuma yazma ve aritmetik bilmeyen durumda olacaktır. Türkiye’de kapitalizm gelişmemiş olacağı için, yönetim ve yürütme işleri de basit kayıt tutma ve denetim işlerine indirgenmiş bulunmayacaktır. Teknik uzmanlık görevleri gören kadrolarla karar alıp emir veren kadroları ayırmak da teorik olarak ve bir ölçüde pratikte, mümkünse de yüksek kademelerde bunlar tedahül etmektedir. Kaldı ki daha gelişmiş ülkelerdeki uygulamalar, yönetim ve yürütme işlerinin Lenin’in iddia ettiği kadar basite indirgenmemiş olduğunu da göstermektedir.

Ve nihayet, sosyalist iktidar gerçekleştiğinde, bürokrat tabaka bütün eski alışkanlıklarıyla devralınacaklar; bunların baştan aşağı yeni sosyalist kadrolarla değiştirmek söz konusu değildir. Bu bakımdan da sivil-asker yönetici kadroları şimdiden sosyalizme kazanmaya çalışmak gereği vardır. Halkın toplumun her kesim ve kademesinde söz ve karar sahibi olması ve yönetici tabakanın bürokratik niteliklerini kaybedip emekçi halkın hizmetinde ve denetiminde teknik kadrolar haline gelmesi zamanla bir süreç içinde bilinçli ve sistemli çaba ile oluşturulup genişletilerek bütün toplum yönetimini kapsamıyla gerçekleşecektir; bugünden yarına gerçekleşebilecek bir iş değildir. İktidara gelince bu işi rayına koyup ilerletebilmek içinse şimdiden parti içinde emekçiler örgüt faaliyetlerinde, çalışmalarında ve politik eylemde eğitilip yetişmeli, şimdiden bu gelenek parti içinde yerleşmeli, çekirdek kadrolar meydana gelmelidir. Parti içinde tabanın bilinçli, sosyalist-demokratik yönetimi ve denetimi gerçekleştirilmelidir. Bir sorun da bizi parti içi sosyalist eğitim, örgütlenme ve politik eylem sorununa getiriyor.

Düzeltilme: Geçen sayıdaki “Bürokratlar Bir Sınıf mıdır?” adlı yazının s. 6, sütun 2, satır 27 deki cümlesi şöyle olacaktır: “Osmanlı İmparatorluğu düzeninde ise yönetici grup bir sınıftı ve kendi çıkarlarına ve kendi hiyerarşisi içinde en üst makam olan padişaha hizmetten başka bir şey yapmıyor, kendi dışındaki egemen sınıflara hizmet etme durumunda bulunmuyordu”. Yazıda “kendi çıkarlarına” kelimeleri atlanmıştır. [Bu kitapta düzeltilmiştir]

1 *Ecrits Ohoisis, vol. III, Maspero, Paris, 1967, s. 27-28.*

2 *Türkiye ve Sosyalizm Sorunları adlı kitabımda bir anlamda bürokratik burjuvaziden söz edilmiştir. Gün Yayınları, İstanbul, 1968, s. 19-20.*

3 *Mümtaz Soysal’ın Tüm dergisinin 2. 3. ve 4. sayılarında (Aralık 1968-Ocak 1969) iktidar-bürokrasi ilişkileri üzerinde çok ilginç yazıları çıkmıştır.*

4 *Devlet ve İhtilâl, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, Ankara, 1969.*

Emek, Sayı 6, Temmuz 1969